

The handling characteristics of the medicinal plants which sold in herbalists in Alaşehir (Manisa) region

Seyid Ahmet SARGIN¹, Selami SELVİ^{*2}, Eyüp ERDOĞAN³

¹ Akdeniz Üniversitesi, Alanya Eğitim Fakültesi, İlköğretim Fen Bilgisi Eğitimi A.B.D., Alanya-Antalya, Turkey

² Balıkesir Üniv., Altınoluk Meslek Yüksekokulu, Tıbbi ve Aromatik Bitkiler Programı, Edremit-Balıkesir, Turkey

³ Balıkesir Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Biyoloji Bölümü, Çağış Kampüsü, Balıkesir, Turkey

Abstract

In this study, the medicinal plants which sold by the herbalist shops in Alaşehir and around, have been identified, and type of diseases and methods to be use of these plants by the local people, have been detected. During the study, in Alaşehir (Manisa) and around, 4 herbalist shops that sells medicinal plants have been observed. Then, from those herbalist shops, the samples were bought from the medicinal plants mostly sold as dried or crushed, and their diagnoses have been done especially using with the Flora of Turkey and a variety of works of pharmacognosy. As a result of the research in the region, for medicinal purposes, widely using 52 taxa belonging to 29 families were determined. With sequencing in an alphabetical order of the families, these plants are listed in a table according to their scientific and local names, used parts, methods of use and purposes of use. Mostly used species were observed as they belong the families of Lamiaceae (21%), Fabaceae (6%), and Zingiberaceae (6%) respectively. The species mostly sold in the herbalist shops were distinguished as “Bilyalı kekik” (*Origanum onites* L.), “Civanperçemi” (*Achillea millefolium* L.) and “Keten” (*Linum usitatissimum* L.).

Of medicinal plants sold from the herbalists to the local people, were recorded in the purposes of gastro-intestinal disorders, colds, influenza infections, rheumatism, bronchitis, generally, and observed using of methods such as infusion, decoction and dust, mostly.

Key words: Alaşehir, Manisa, Ethnobotanic, Medicinal Plants, Herbalist

----- * -----

Alaşehir (Manisa) yöresindeki aktarlarda satılan tıbbi bitkiler ve kullanım özellikleri

Özet

Bu çalışmada, Alaşehir ve çevresinde bulunan aktarların, yöre halkına satmış olduğu tıbbi bitkiler tespit edilmiş ve bu bitkilerin insanlar tarafından hangi hastalıklarda kullanıldığı ve kullanım yöntemleri ortaya konulmuştur. Çalışma süresince, Alaşehir (Manisa) ve çevresinde tıbbi bitkiler satan 4 aktar dükkanı tespit edilmiştir. Daha sonra bu aktarlardan, çoğunlukla öğütülmüş yada kurutulmuş olarak satılan tıbbi bitkilerden örnekler alınmış ve Türkiye florası başta olmak üzere çeşitli farmakognozî eserlerinden faydalanılarak teşhişleri yapılmıştır. Araştırma sonucunda yörede tıbbi amaçlarla kullanımı yaygın olan 29 familyaya ait 52 takson belirlenmiştir. Bu bitkilerin familyaları alfabetik sıraya göre dizilerek, bilimsel ve yöresel isimleri, kullanılan kısımları, kullanım yöntemleri ve kullanım amaçları tablo halinde gösterilmiştir. En fazla kullanımı olan türlerin bulunduğu familyaların Lamiaceae (% 21) olduğu onu Fabaceae (% 6) ve Zingiberidaceae (% 6)' nin izlediği görülmüştür. Aktarlarda satışı en fazla olan türler ise Bilyalı Kekik (*Origanum onites* L.), Civanperçemi (*Achillea millefolium* L.) ve Keten (*Linum usitatissimum* L.) olarak tespit edilmiştir. Tıbbi bitkilerin aktarlar tarafından yöre halkına daha çok mide-bağırsak, soğuk algınlığı, gribal enfeksiyonlar, romatizma, bronşit ve zayıflama gibi rahatsızlıklar için satıldığı belirlenmiş ve bu bitkilerin daha çok infüzyon, dekoksiyon ve toz gibi yöntemlerle kullanıldığı görülmüştür.

Anahtar kelimeler: Alaşehir, Manisa, etnobotanik, tıbbi bitkiler, aktar

1. Giriş

Türkiye, barındırdığı tohumlu bitki taksonu bakımından Avrupa ülkelerine oranla oldukça zengin floraya sahip ülkelerden biridir (Akçiçek ve Vural 2007). Türkiye Florası'nın 11. cildine göre ülkemizde bitki çeşidi sayısı 11.014 olup bunun 3.708'i endemiktir (Güner vd., 2000). Ülkemizde çok sayıda bitki türü yetişmesine rağmen floradaki bitkilerin yaklaşık 500 kadarı tıbbi amaçlarla kullanılmakta, yine yaklaşık 200 kadarı ise ekonomik getirisi olduğu için yurtiçi ve yurt dışına pazarlandığı belirtilmektedir (Kendir ve Güvenç, 2010). Kırsal bölgelerde, hastalıkları tedavi etmek için, genellikle çevrede yetişen veya

* Corresponding author / Haberleşmeden sorumlu yazar: Tel.: +905302212679; Fax.: +902663961509; E-mail: sselvi2000@yahoo.com

© 2008 All rights reserved / Tüm hakları saklıdır

BioDiCon. 291-1212

yetiştirilen bitkiler yöre halkı tarafından kullanılmaktadır. Şehirlerde ise bitkisel droglar daha çok aktarlardan sağlanmaktadır. Eskiden aktarcılık; hastalıktan korumak veya var olan hastalığı sağıltmak için kullanılan ilaçları ya da ilaçların yapımındaki bitkisel, hayvansal, madensel ve diğer hammaddeleri satan kişiler ve işyerleri için kullanılırken; günümüzde bu etkin değerini kaybederek sadece tıbbi bitkileri ve baharatları halka ulaştıran kişiler olarak kullanılmaktadır (Baytop, 1999; Kendir ve Güvenç, 2010; Selvi vd., 2012).

Aktarlık mesleğindeki bu etkin değerinin azalmasındaki nedenlerinden birisi ilaç sanayinde üretilen sentetik ilaçların hastalıkları daha çabuk iyileştirmesi diğeri ise doktor tarafından yazılan reçetelerle ilaçların eczanelerden kolay bir şekilde temin edilmesidir. Bu nedenlerden dolayı bitkisel ürünlerin bu sektörde kullanımını güttide azaltmıştır. Ancak; sentetik ilaçların arzulanmayan yan etkilerinin çokluğu, insanları tekrar doğal bitkilere yönlendirmiş, bilhassa gelişmiş ülkelerde bitkisel kökenli ilaç ve kozmetik sanayi hızla gelişen sektörler haline gelmiştir (Faydaoğlu ve Sürücüoğlu, 2011). Aktarlarda satılan tıbbi bitkiler ve etnobotanik özellikleri ile ilgili yapılmış çeşitli çalışmalar mevcuttur (Bye, 1986; Malyer vd., 2004; Karademir ve Öztürk, 2004; Gazzaneo vd., 2005; Albuquerque vd., 2006; Monteiro vd., 2010; Tulukçu ve Sağdıç, 2011; Polat vd., 2011; Karasou ve Deirmentzoglou, 2011, Selvi vd., 2012). Bu çalışmalarda, daha çok aktarlarda satılan bitkilerin tıbbi kullanımı ve kullanım yöntemleri (infüzyon, dekoksasyon, toz, hap v.b.) araştırılmıştır.

Bu çalışmada, Alaşehir ve çevresinde bulunan aktarların yöre halkına tedavi amacıyla sattığı tıbbi bitkiler ve bu bitkilere ait droglar belirlenmiştir. Daha sonra bu bitkilerin kullanım amacı ve kullanım şekilleri araştırılmıştır. Ayrıca aktarlara yöneltilen birtakım sorularla da konu ile ilgili bilgi edinmek istenmiştir. Bu çalışmanın, Alaşehir ve ülkemizde doğal olarak yetişen ya da yurt dışından temin edilen ve aktarlarda satılan tıbbi bitkilerin tespit edilmesine ve yöre halkı tarafından hangi amaçlarla kullanıldığının belirlenmesinde katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca ileride Manisa ve çevre illerde yapılması düşünülen etnobotanik çalışmalara da önemli bir kaynak olacağı kanaatindeyiz..

2. Materyal ve yöntem

1.1. Çalışma Alanı

Alaşehir (Manisa), İç Ege Bölgesinde, Gediz ovasının doğu kesiminde 28° 31' 38" doğu boylamı ve 38° 21' 41" kuzey enlemlerinde yer almaktadır. İlçenin doğusu; Sarıgöl ve Eşme (Uşak), batısı, Salihli, güneyi, Nazilli (Denizli) ve kuzeyi Kula tarafından çevrelenmiştir. Alaşehir ilçesi Türkiye florasındaki grid sistemine göre B2 karesinde yer almaktadır. (Davis 1965-1988). Fitocoğrafik bölge olarak Akdeniz elementini içeren bitkileri yoğun olarak barındırmaktadır. İlçenin yüzölçümü 977 km² olup deniz seviyesinden yüksekliği 189 metredir (Ugulu, 2011).

1.2. Taze ve kurutulmuş drogların toplanması ve teşhisleri

Aktarların tıbbi amaçlarla yerel halka sattıkları bitkilerden ve bitkisel droglardan örnekler alınarak laboratuvarında teşhisleri yapılmıştır. Taze ve yaş olan bitkisel drogların teşhislerinde Davis (1965-1985), Davis vd. (1988) ve Güner vd. (2000); kurutulmuş öğütülmüş, toz haline getirilmiş ve ya parçalanmış bitkilerin ve bitkisel drogların teşhislerinde ise ; Zeybek ve Zeybek, (1994); Tanker ve Tanker, (1990); ve Baytop, (1999)' un eserlerinden faydalanılmıştır. Bitki isimlerinin otör adları Authors of Plants Name adlı eserle karşılaştırılmış ve otör isimleri güncellenmiştir (Brummitt ve Powell, 1992). Teşhisi yapılan örnekler Celal Bayar Üniversitesi Alaşehir Meslek Yüksekokulu Tıbbi ve Aromatik Bitkiler Programının Botanik Laboratuvarı'nda muhafaza edilmektedir.

1.3. Aktar araştırmaları ve anket uygulaması

Araştırma süresince Alaşehir ilçe merkezinde bitkisel droglar satan 5 aktar dükkanı tespit edilmiştir. Bu aktarların mekân isimleri, işletmecinin ismi, yaşı, eğitim durumları ve meslekteki deneyimleri yıl olarak Tablo 1' de belirtilmiştir.

Tespit edilen aktar dükkanlarına, yılın değişik zamanlarında ve özellikle iş yoğunluğunun az olduğu saatler belirlendikten sonra ziyaretler gerçekleştirilmiştir. Aktarcılarla yüz yüze yapılan bu görüşmelerde aktarcıların mesleklerine ilişkin 13 soruluk bir anket, sözlü olarak aktarlara yöneltilmiş ve alınan cevaplar hem tarafımızdan yazılı olarak birebir anket kağıdına geçirilmiş hem de ses kaydetme cihazı ile konuşmalar kaydedilmiştir. Aktarcılara yöneltilen sorular ve alınan cevaplar Tablo 2'de karşılaştırmalı olarak sunulmuştur.

Tablo 1. Alaşehir ilçesinde bulunan aktarlar.

Aktar no	Bulunduğu yer	Mekân adı	İşletmecinin adı /yaşı	Eğitim durumu	Mesleki deneyim
1	Alaşehir	Aktar Amca	Tufan GÜNEŞ / 61	Lise mezunu	8 yıl
2	Alaşehir	Aktaş Baharat	Selim AKTAŞ /58	Lise mezunu	30 yıl
3	Alaşehir	Güney Ticaret	Ahmet GÜNEY /46	Lise mezunu	20 yıl
4	Alaşehir	Özcan Baharat	Özcan MAMA / 44	Lise mezunu	15 yıl
5	Alaşehir	Şifa Baharat	Mehmet KARAOĞLAN /28	Önlisans mezunu	5 yıl

3. Bulgular

Tıbbi bitkilerin kullanımına yönelik Alaşehir ve çevresinde yürütülen çalışmalarda 5 aktar dükkanı tespit edilmiştir. Aktarlarla yapılan görüşmeler sonucunda yörede kullanımı yaygın olan 29 familyaya ait 52 bitki türü belirlenmiştir. Bu bitkilerin familyaları alfabetik sıraya göre dizilerek, bilimsel ve yöresel isimleri, kullanılan kısımları, kullanım yöntemleri ve kullanım amaçları

Tablo

3'te

gösterilmiştir.

Tablo 2. Aktarlara yöneltilen sorular ve alınan cevaplar (Yararlanılan kaynak kitaplar: 1-Adnan Saraçoğlu – Bitkilerdeki Sağlık Mucizesi, Boyut yayınları, 2- Ayhan Yalçın-Şifalı Bitkiler Ansiklopedisi, A'dan Z'ye, Geçit Kitapevi, 3- Turhan Baytop - Türkiye'de Bitkilerle Tedavi (Geçmişten Günümüze), Nobel Yayınevi, 4- Salih Uçan-Şifalı Bitkiler Ansiklopedisi (Lokman Hekim), Ailem Yayınevi, 5- Ahmet Maranki-Şifalı Bitkiler, Mozaik Yayınları)

Aktarlara yöneltilen soru tipleri	Aktar Dükkanları				
	Aktar Amca	Aktaş Baharat	Güney Ticaret	Özcan Baharat	Şifa Baharat
Eğitim seviyeniz nedir ?	Lise mezunuyum	Lise mezunuyum	Lise mezunuyum	Lise mezunuyum	Önlisans /Aricılık Programı mezunuyum.
Kaç yıldır bu meslektesiniz ?	8 yıl	30 yıl	20 yıl	15	5 yıl
Bu meslekten önce başka işlerde çalıştınız mı ?	Evet, tuhafiyecilik ve zeytin işleriyle uğraşım.	Hayır çalışmadım	Hayır çalışmadım	Hayır çalışmadım	Hayır çalışmadım
Drogların içerdiği etken maddeler hakkında bilginiz var mı. ?	Hayır, hiç yok	Hayır, hiç yok	Hayır, hiç yok	Hayır, hiç yok	Hayır, hiç yok
Sattığınız drogların bilimsel ismini biliyor musunuz. ?	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Sadece mabet ağacının, kantaronun ve kedi otunun biliyorum.
Bitkisel reçete hazırlar mısınız ?	Evet. Zayıflama ve öksürüğe karşı bitkisel macun yaparım.	Hayır	Hayır	Hayır	Evet. Grip soğuk algınlığı astım, cilt bakımı, kirpik-tırnak bakımı için bitkisel reçeteler hazırlarım.
En fazla hangi hastalıklar için drog satarsınız.	Böbrek taşı, tansiyon, şeker, kolesterol, uykusuzluk	Üst solunum yolları, Mide-bağırsak rahatsızlıkları	Mide rahatsızlığı, bronşit, zayıflama, kellik, cinsel güç.	Mide rahatsızlığı, Üst solunum yolları, zayıflama	Zayıflama-mide rahatsızlığı, romatizma, cilt ve saç bakımı ürünleri
En çok sattığınız 5 drog ismi nedir.	Zencefil, zerdaçal karabiber, kimyon, kişniş	Karabaş, melisa, civanperçemi, adaçayı, ihlamur.	Adaçayı, ihlamur, akgünlük sakızı, tarçın	Zencefil, adaçayı karabiber, kimyon, tarçın	Ihlamur, kantaron, karabiber, kimyon, melisa
Drogların raf ömürleri ne kadardır ?	2 yıl	1 yıl	1 yıl	1-2 yıl	6 ay -1 yıl
Drogların tazeliğini korumak için nerde muhafaza edersiniz ?	Kavanoz ve ambalajlarda	Cam kavanozlarda	Çuval içinde, kavanozlarda	Işık görmeyen raflarda ve dolaplarda	Ambalaj içerisinde kapalı kutularda, açıktan ürün satmam.
Drog satışlarını en çok etkileyen (artıran yada azaltan) faktörler nelerdir?	Mevsimler, reklamlar	Salgın hastalıklar ve mevsimler.	İklim koşulları, mevsimler	Mevsimler, bitki herbalistlerin tavsiyeleri	Mevsimler
Yararlandığınız kaynak kitaplar nelerdir.*	1	2-3	4	1.2-5	Kullandığım kaynak kitap yok, bitkileri deneyimli aktarların yardımıyla öğrenirim.
Alaşehir dağlarından (Bozdağlar) tıbbi bitki toplar mısınız ya da ücret karşılığı toplatır mısınız. ?	Kendim toplamam, Sarı kantaron, adaçayı, bodur mahmut, ihlamur, biberiye, adaçayı gibi bitkileri köylülere toplattırırım.	Toplamam ve toplatmam başka illerdeki bitki firmalarından sipariş ederim.	Toplamam ve toplatmam başka illerdeki bitki firmalarından ambalajlı olarak temin ederim..	Toplamam. Sarı kantaron, adaçayı, ihlamur gibi bitkileri köylülere toplattırırım.	Toplamam ve toplatmam başka illerdeki bitki firmalarından sipariş ederim.

Tablo 3. Alaşehir aktarlarında satılan tıbbi bitkiler ve etnobotanik özellikleri.

Familya	Bilimsel isim	Yöresel isim	Kullanılan kısım	Kullanım şekli	Kullanım amacı
Anacardiaceae	<i>Pistacia lentiscus</i> L.	Damla sakızı	Reçine	Pastil	Ağız kokusu giderici, diş ağrısı
	<i>Rhus coriaria</i> L.	Sumak	Çiçek durumu	Macun	Boğaz iltihabı
Apiaceae	<i>Coriandrum sativum</i> L.	Kişniş	Meyve	Baharat, macun	Gaz söktürücü, iştah açıcı
	<i>Cuminum cyminum</i> L.	Kimyon	Meyve	Baharat	Midevi, gaz söktürücü
Aquifoliaceae	<i>Ilex paraguariensis</i> A. St. Hil.	Mate	Yaprak	İnfüzyon	Antioksidan, kan temizleyici
Araliaceae	<i>Panax ginseng</i> C.A. Mey.	Ginseng kökü	Kök	Macun	Bağışıklık sistemini güçlendirici
Asteraceae	<i>Achillea millefolium</i> L.	Civanperçemi	Herba (Toprak üstü kısmı)	İnfüzyon	Basur, idrar yolu iltihabı, yara iyi edici
	<i>Cynara scolymus</i> L.	Enginar yaprağı	Yaprak	İnfüzyon	Karaciğer koruyucu
	<i>Matricaria chamomilla</i> L.	Papatya	Herba	İnfüzyon	Basur, idrar arttırıcı, iltihap giderici

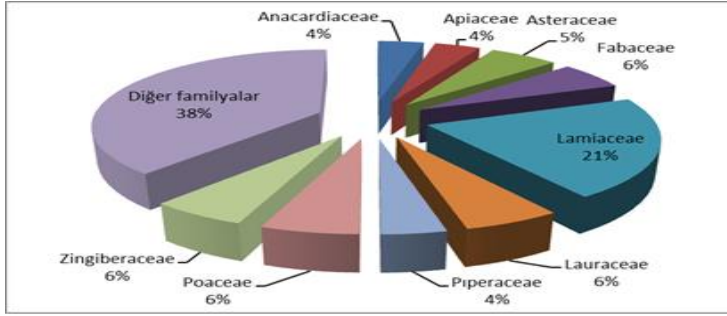
Tablo 3. (Devam)

Brassicaceae	<i>Boswellia sacra</i> Flueck.	Akgünlük sakızı	Reçine	Pastil, tütsü	İltihap söktücü
Burseraceae	<i>Capsella bursa-pastoris</i> (L.) Medik.	Çoban çantası	Herba	İnfüzyon	İdrar arttırıcı, kan dolaşımını düzenleyici
Cucurbitaceae	<i>Momordica charantia</i> Descourt.	Kudret narı	Meyve	Tıbbi yağ	Cilt besleyici, çatlak giderici, yara iyi edici
Ericaceae	<i>Vaccinium myrtillus</i> L.	Yaban mersini	Meyve	Dekoksiyon	Antioksidan, şeker hastalığı, tonik, antiseptik
Fabaceae	<i>Castanea sativa</i> Mill.	Kestane	Meyve	İnfüzyon	Astım, romatizma
	<i>Ceratonia siliqua</i> L.	Keçi boynuzu	Meyve	Dekoksiyon	Tonik, kan yapıcı, mushil, karaciğer koruyucu
	<i>Glycyrrhiza glabra</i> L.	Meyan kökü	Kök	İnfüzyon, macun	Soğuk algınlığı, bronşit, ülser, ağrı kesici
Gentianaceae	<i>Centaurium erythraea</i> Rafn	Kırmızı kantaron	Herba	İnfüzyon	İltihap giderici, şeker hastalığı, kolesterol
Ginkgoaceae	<i>Ginkgo biloba</i> L.	Ginkgo	Yaprak	İnfüzyon	Zihin açıcı, kalp koruyucu
Guttiferae	<i>Hypericum perforatum</i> L.	Kantaron, sarı kantaron	Herba	İnfüzyon, tıbbi yağ	Midevi, ülser, yara iyi edici
Iridaceae	<i>Crocus sativus</i> L.	Safran	Çiçek (Stigma)	İnfüzyon, macun	İştah açıcı, adet söktürücü
Lamiaceae	<i>Lavandula angustifolia</i> Mill. subsp. <i>angustifolia</i>	Lavanta, lavanta yağı	Çiçek (Spika)	İnfüzyon	Mide-bağırsak rahatsızlıkları
	<i>Lavandula stoechas</i> L.	Karabaş	Çiçek (Spika)	İnfüzyon	Mide-bağırsak rahatsızlıkları
	<i>Melissa officinalis</i> L.	Melisa, oğul otu	Yaprak	İnfüzyon	Midevi, kalp kuvvetlendirici
	<i>Mentha x piperita</i> L.	Nane, nane yağı	Herba	İnfüzyon	Midevi, kalp kuvvetlendirici, dammar genişletici
	<i>Ocimum basilicum</i> L.	Reyhan, fesleğen	Herba	İnfüzyon	İdrar arttırıcı, şeker hastalığı
	<i>Origanum onites</i> L.	Bilyalı kekik, taş kekik	Herba	İnfüzyon	Mide-bağırsak rahatsızlıkları, soğuk algınlığı
	<i>Rosmarinus officinalis</i> L.	Biberiye	Yaprak	İnfüzyon	Midevi, kalp koruyucu, şeker hastalığı
	<i>Salvia fruticosa</i> Mill.	Adaçayı	Yaprak	İnfüzyon	Midevi, idrar arttırıcı, iltihap giderici
	<i>Teucrium chamaedrys</i> L.	Bodur mahmut	Herba	İnfüzyon	Midevi, şeker hastalığı
	<i>Teucrium polium</i> L.	Acı yavşan	Herba	İnfüzyon	Midevi, şeker hastalığı
Lauraceae	<i>Thymbra spicata</i> L.	Kara kekik	Herba	İnfüzyon	Şeker hastalığı, soğuk algınlığı, baş ağrısı
	<i>Cinnamomum aromaticum</i> Nees	Tarçın	Kabuk	İnfüzyon	Antiseptik, gaz söktürücü, kabız yapıcı
	<i>Laurus nobilis</i> L.	Defne	Yaprak	İnfüzyon, tıbbi yağ	
Linaceae	<i>Persea americana</i> Mill.	Avokado	Yaprak	İnfüzyon	Kabız yapıcı, cilt besleyici
	<i>Linum usitatissimum</i> L.	Keten tohumu	Tohum	İnfüzyon,	Sindirim sistemi iltihabları, mushil
Myrtaceae	<i>Syzygium aromaticum</i> (L.) Merrill & Perry	Karanfil, karanfil yağı	Çiçek (tomurcuk)	Dekoksiyon, pastil, tıbbi yağ	Uyarıcı, midevi, boğaz antiseptiği
Oleaceae	<i>Olea europaea</i> L.	Zeytin	Yaprak	İnfüzyon	Şeker hastalığı, tansiyon damar genişletici
Piperaceae	<i>Piper cubeba</i> L.f.	Kebabe	Meyve	Macun	İştah açıcı
	<i>Piper nigrum</i> L.	Karabiber	Tohum	Baharat, macun	İştah açıcı
Poaceae	<i>Elymus repens</i> (L.) Gould	Ayrık kökü	Herba	İnfüzyon	Böbrek rahatsızlıkları, ağrı kesici
	<i>Triticum aestivum</i> L.	Buğday yağı	Meyve	Tıbbi yağ	Kansızlık, kabız yapıcı
	<i>Zea mays</i> L.	Mısır püskülü	Çiçek durumu (erkek)	İnfüzyon	Böbrek rahatsızlıkları, idrar söktürücü
Ranunculaceae	<i>Nigella sativa</i> L.	Çörek otu, çörek otu yağı	Tohum	İnfüzyon, macun	Kan temizleyici, adet söktürücü
Rosaceae	<i>Prunus avium</i> (L.) L.	Kiraz sapı	Pedisel	İnfüzyon	Kabız yapıcı, şeker hastalığı
Theaceae	<i>Camellia sinensis</i> (L.) Kuntze	Yeşil çay	Yaprak	İnfüzyon	Kabız yapıcı, sakinleştirici, idrar arttırıcı
Tiliaceae	<i>Tilia argentea</i> Desf. ex DC.	İhlamur	Yaprak	İnfüzyon	Soğuk algınlığı, boğaz iltihabı
Urticaceae	<i>Urtica pilulifera</i> L.	Isırgan, ısırgan tohumu	Tohum	İnfüzyon, macun	Karaciğer rahatsızlıkları, romatizma
Valerianaceae	<i>Valeriana officinalis</i> L.	Kediotu tohumu, kökü	Kök	İnfüzyon	Sakinleştirici, ağrı giderici
Zingiberaceae	<i>Alpinia galanga</i> (L.) Willd.	Havlucan	Kök (Rizom)	Dekoksiyon	Uyarıcı, gaz söktürücü, midevi
	<i>Curcuma longa</i> L.	Zerdeçal	Kök (Rizom)	Dekoksiyon, macun	Midevi, gaz söktürücü
	<i>Zingiber officinale</i> Roscoe	Zencefil	Kök	Dekoksiyon, macun	Antiseptik, yatıştırıcı, gaz söktürücü
Zygophyllaceae	<i>Tribulus terrestris</i> L.	Demir diken	Herba	İnfüzyon, macun	Basur, egzema

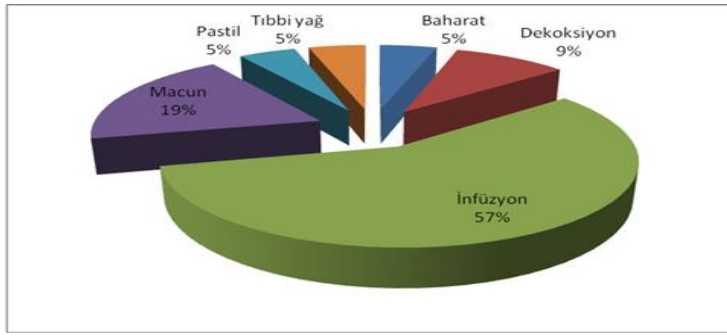
4. Sonuçlar ve tartışma

Bu çalışmada Alaşehir ve çevresindeki aktarlar ile aktarların sattıkları bitkiler ve bitkisel droglar araştırılmıştır. Araştırmalar sonucunda 4 aktarın tamamıyla bitkisel ürünleri sattığı görülürken 1 aktarın (Güney Ticaret) bitkisel ürünler dışında ekmeke, gazete, kimyasal maddeler, yiyecek-içecek, hırdavat v.b. gibi ürünleri de sattığı belirlenmiştir.

Araştırma sonucunda en fazla kullanımı olan türlerin bulunduğu familyaların Lamiaceae (% 21) olduğu onu Fabaceae (% 6), Zingiberidaceae (% 6), Lauraceae (% 6), ve Poaceae (% 6) nin izlediği görülmüştür (Şekil 1). Aktarlarda satışı en fazla olan türler ise Zencefil (*Zingiber officinale*), Karabiber (*Piper nigrum*), Kimyon (*Cuminum cyminum*), Tarçın (*Cinnamomum seylanicum*); Ihlamur (*Tilia argentea*), Kantaron (*Hypericum perforatum*) ve Adaçayı (*Salvia fruticosa*.) olarak tespit edilmiştir. Tıbbi bitkilerin aktarlar tarafından yöre halkına daha çok mide-bağırsak, soğuk algınlığı, gribal enfeksiyonlar, romatizma, bronşit ve zayıflama gibi rahatsızlıklar için satıldığı belirlenmiş ve bu bitkilerin infüzyon (% 57), dekoksasyon (% 9), baharat (% 5), tıbbi yağ (% 5), pastil (% 5) ve toz gibi yöntemlerle kullanıldığı görülmüştür (Şekil 2).

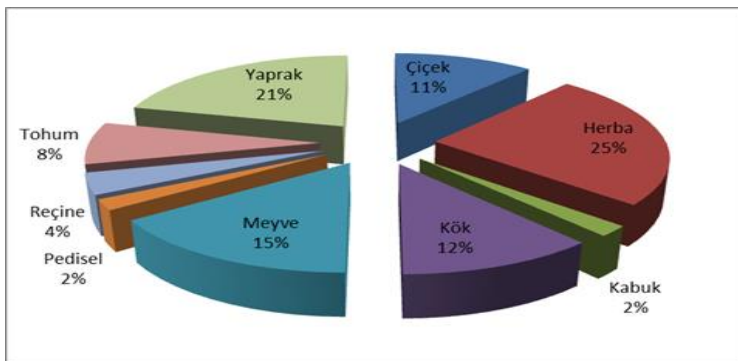

Şekil 1. Aktarların sattığı bitki türlerinin familya bazında yüzdelik dağılım grafiği

Şekil 2. Bitkisel drogların kullanım şekillerinin yüzdelik dağılım grafiği

Tıbbi bitkilerin en fazla kullanılan organlarının herbası (toprak üstü kısımları) (% 21) olduğu görülmüş, bunu yaprakları (%21), meyveleri (% 15), kökleri (% 12) ve çiçekleri (% 11) izlemiştir. Bunların dışında seyrek olarak tohum (58), reçine (%4) ve pedisel (meyve sapı) (% 2) inde tedavi amaçlı kullanıldığı görülmüştür (Şekil 3). *Cuminum cyminum*, *Ilex paraguariensis*, *Panax ginseng*, *Boswellia sacra*, *Ginkgo biloba*, *Cinnamomum aromaticum*, *Syzygium aromaticum*, *Piper cubabe*, *Alpinia galanga*, *Zingiber officinale* ve *Curcuma longa* türlerinin aktarlarda satışı bolca yapılmasına rağmen bu türler ülkemizde yetişmemekte ve yurt dışından ithal edilmektedir. Alaşehir'deki aktarlar ise bu bitkileri, İstanbul, İzmir, Denizli, Mersin gibi illerde bulunan bitkisel firmalardan ambalajlanmış olarak temin etmektedir. Bu bitkilerin çoğunluğunu baharat türleri oluşturmaktadır. Aktarların, Alaşehir'de bulunan Bozdağları'ndan tıbbi bitkileri toplamadığı görülmüştür. Sarı kantaron, Adaçayı, Ihlamur, Biberiye ve Bodur mahmut gibi Bozdağları'nda yetişen doğal bitkileri köylülerden belli bir ücret karşılığında temin ettikleri belirlenmiştir. Aktarlar, sattıkları bitkisel drogları; midevi, soğuk algınlığı ve diüretik başta olmak üzere, şeker hastalığının tedavisinde, kalp-damar rahatsızlıkları, tansiyon, üst solunum yolu enfeksiyonlarında, kabızlık, vücut direncinin artırılmasında, basur (hemoroid) tedavisinde, böbrek rahatsızlıkları ve cilt, tedavisinde kullanıldığını belirlenmiştir (Tablo 2 ve 3).

Şekil 3. Aktarlarda satılan bitkisel drogların kullanılan organlarının yüzdelik dağılım grafiği

Aktarlara yöneltilen sorulardan (Tablo 2) elde edilen sonuçlara göre aktarların eğitim durumlarının lise ve önlisans seviyesinde olduğu görülmüştür. Aktarlara kaç yıldır bu mesleği yaptıkları sorulduğunda, 5 ile 30 yıl arasında bu mesleği yaptıkları belirlenmiştir. 15 yıl ve üstü bu işi yapan aktarların, diğer aktarlara göre tecrübesinin özellikle alternatif tıp bilgisi yönünden daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Tablo 2).

Drog satışlarını en çok nelerin etkilediği sorusuna, aktarlar mevsimlerdeki hava değişimleri, televizyonlardaki reklamlar, salgın hastalıklar ve iklim değişikliklerinin olduğunu belirtmişlerdir. Özellikle ilkbahar ve sonbahar aylarında sıklıkla görülen üst solunum yolu ve gribal enfeksiyonlar gibi hastalıklarda bitkilerin satışında bir artışın olduğu; yine televizyonlarda yer alan tartışma programları, sabah programları ve sağlıkla ilgili programlarda tanıtılan ve kamuoyunda yankı uyandıran bitkisel droglarda, başlangıçta yüksek oranlarda satış olduğunu sonra da satışlarda git gide azalma olduğunu bildirmişlerdir.

Aktarlarda satılan bitkilerin bilimsel isimlerini ve etken maddelerini hiçbir aktarcı bilmediğini söylemiştir. Sadece bir aktar 2-3 bitkinin cins bazında ismini bildiğini fakat etken maddesini bilmediğini belirtmiştir. Aktarlara drogların raf ömürleri ile ilgili soru yöneltilmiş ve aktarlar, drogların raf ömrünün sorun olmaması için yeteri kadar dağlardan bitki topladığını ve bunların 6 ay ile 24 ay içinde tüketildiğini belirtmişlerdir.

Sonuç olarak kültürel mirasımızın önemli parçalarından biri olan aktarların, halka tıbbi bitkileri gıda katkısı ve tedavi amaçlı olarak sunmadaki yerlerinin tartışılmaz olduğu gözlenmiştir. Ancak aktarlık mesleğinin tanımını, kimlerin ve nasıl yapabilecekleri hakkında açıklamalar, gereklilikleri, sınırları, bağlı olması gereken resmi kurum ya da kuruluşları açıkça ortaya koyan yasalar hazırlanıp uygulamaya konulmalıdır. Ayrıca aktarlık işini yapan kişilerin, bitkiler konusunda sürekli kendini geliştirmesinin yanında, tıbbi bitkilerle ilgili yapılmış bilimsel çalışmaları ve makaleleri takip ederek bitkilerin şifasını ya da olası yan etkilerini bilimsel verilere dayalı olarak halka aktararak, halkı da bilinçlendirmelidir.

Teşekkür

Alaşehir ve çevresindeki aktarlarda satılan tıbbi bitkilerin belirlenmesinde bizlere yardımcı olan ve misafirperverliklerinin yanında sorularımızı da içtenlikle cevaplayan; Tufan Güneş'e, Selim Aktaş'a, Ahmet Güney'e, Özcan Mama'ya ve Mehmet Karaoğlan'a teşekkür ederiz.

Kaynaklar

- Akçiçek, E., Vural, M. 2007. Kumalar dağı (Afyonkarahisar)'nın endemik ve nadir bitkileri. Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi. 9/2:78-86.
- Albuquerque, U.P., Monteiro, J.M., Ramos, M.A., Amorim, E.L.C. 2006. Medicinal and magic plants from a public market in northeastern Brazil. Journal of Ethnopharmacology. 110: 76-91.
- Baytop T. 1999. Türkiye'de bitkiler ile tedavi. Nobel Yayın evi: İstanbul.
- Brummitt, R.K., Powell, C.E. 1992. Authors of plant names. R.B.G. Kew.
- Bye, A.R. 1986. Medicinal plants of the sierra madre: Comparative study of Tarahumara and Mexican market plants. Economic Botany. 40/1: 103-124.
- Davis, P.H. 1965-1988. Flora of Turkey and the East Aegean Islands, Edinburgh, Edinburgh Univ. Press, Vol. 1-9.
- Davis, P.H., Mill, R.R., Tan, K. (eds.). 1988. Flora of Turkey and the East Aegean Islands (supplement), Edinburgh, Edinburgh Univ. Press, Vol. 10.
- Faydaoğlu, E., Sürücüoğlu, M.S. 2011. Geçmisten günümüze tıbbi ve aromatik bitkilerin kullanılması ve ekonomik önemi. Kastamonu Üni., Orman Fakültesi Dergisi. 11/1: 52 – 67.
- Gazzaneo, L.R.S., De Luceena, L.F.P., Albuquerque, U.P. 2005. Knowledge and use of medicinal plants by local specialists in an region of Atlantic Forest in the state of Pernambuco (Northeastern Brazil). Journal of Ethnobiology and Ethnomedicine. 1: 9.
- Güner, A., Özhatay, N., Ekim, T., Baser, K.H.C. (eds.). 2000. Flora of Turkey and the East Aegean Islands (supplement), Edinburgh, Edinburgh Univ. Press, Vol. 11.
- Karademir, M., Öztürk, B. 2004. İzmir aktarlarında halka sunulan bitkiler. 14. Bitkisel İlaç Hammaddeleri Toplantısı, 29-31 Mayıs 2002, Eskişehir.
- Karousou, R., Deirmentzoglou, S. 2011. The herbal market of Cyprus: Traditional links and cultural exchanges. Journal of Ethnopharmacology. 133: 191-203.
- Kendir, G., Güvenç, A. 2010. Etnobotanik ve Türkiye'de yapılmış etnobotanik çalışmalara genel bir bakış. Hacettepe Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Dergisi. 30/1:49-80.
- Malyer, H., Öz Aydın, S., Tümen, G., Er, S. 2004. Tekirdağ ve çevresindeki aktarlarda satılan bazı bitkiler ve tıbbi kullanım özellikleri. Dumlupınar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi. 7:103-112.
- Monteiro, J.M., Araujo, E.L., Amorim, E.L.C., Albuquerque, U.P. 2010. Local markets and medicinal plant commerce: A review with emphasis on Brazil. Economic Botany. 64/4: 352-366.
- Polat, R., Satıl, S., Çakılcıoğlu, U. 2011. Medicinal plants and their use properties of sold in herbal market in Bingöl (Turkey) district, Biological Diversity and Conservation, 4/3:25-35.
- Selvi, S., Satıl, F., Polat, R., Çakılcıoğlu, U. 2012. Kazdağları'ndan (Balıkesir-Edremit) toplanan ve bölgedeki aktarlarda satılan tıbbi bitkiler üzerine bir araştırma, Kazdağları III. Ulusal Sempozyumu, 24-26 Mayıs 2012, Edremit Balıkesir.
- Tanker, M., Tanker, N. 1990. Farmakognozisi Cilt-2, 285, Ank. Üniv. Eczacılık Fakültesi Yayınları, No: 65: Ankara.
- Tulukçu, E., Sağdıç, O. 2011. Konya'da aktarlarda satılan tıbbi bitkiler ve kullanılan kısımları. Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi. 27/4: 304-308.
- Ugulu, İ. 2011. Traditional ethnobotanical knowledge about medicinal plants used for external therapies in Alaşehir, Turkey. Int. J. Med. Arom. Plants. 1(2):101-106.
- Zeybek, N., Zeybek, U. 1994. Farmasötik Botanik. Ege Üniversitesi Basım Evi: İzmir..

(Received for publication 26 December 2012; The date of publication 15 December 2013)